

Abstract: Cornățel - A Medieval City from Bărăgan

In the medieval period, the setting Mânăstirea was called Cornățel. It was situated in a favourable area, very close to the Danube. The first document where this setting is mentioned dates back from 1526. At first, Cornățel was a noble property but soon it became a royal city.

Between the XVIth-XVIIth century a significant economical development can be seen. Their preoccupation was agriculture, fishing in the lakes nearby, the export trade including Brașov. It was also a crossing point to the Danube area. Cornățel was both an administrative and religious centre. It gets to the maximum development during Matei Basarab's when a stone church is also built. In the second half of the XVIIth century, the setting gets down and becomes a village. The main reason was represented by the assaults and the destructions caused by Turkish. In 1810 it is mentioned in a document as its present name of Mânăstirea.

Keywords: *royal city, economic developement, administrative and religious centre, stone curch, decline of settings.*

În perioada secolelor XVI-XVII, unde astăzi este Mânăstirea, s-a dezvoltat așezarea urbană Cornățel. Această evoluție, de la sat la oraș, se explică, în primul rând din necesități economice. Pentru nevoile de schimb ale locuitorilor din populata vale a Dunării era necesar un târg. Locuitorii din această zonă se aflau prea departe de București, Giurgiu sau Orașul de Floci. Un drum cu carul cu boi până la aceste orașe dura o săptămână, iar cu cai, patru zile pe vreme bună¹. S-a simțit deci nevoia unui centru de schimb în zonă.

* Profesor de istorie, Școala de Arte și Meserii „Matei Basarab”, com. Mânăstirea, jud. Călărași.

¹ Constantin C. Giurescu, *Un vechi oraș al Țării Românești: Cornățel*, exemplar dactilografiat înainte de tipărire, Parohia Sf. Dumitru, com. Mânăstirea, jud. Ilfov (actualul județ Călărași), f.a., p. 4.

Locul era bine ales, la marginea câmpiei spre lunca Dunării, într-o zonă cu bălți, bogată în pește foarte căutat în perioada medievală. Cadrul natural era favorabil vieții. Se cultivau grâne, legume și struguri care se coc înaintea celor din câmpie. Fâneață exista din belșug pentru vite și oi. Lemnul ușor putea fi procurat din pădurile de baltă iar cel tare din pădurile de stejar și corn de la apus de așezare.

Cornățelul era situat pe „drumul Dârstorului” care făcea legătura dintre București și Siliștra². Orașul se învecina spre Est cu satele Văraști și Gurguiști, spre Nord cu Nenciulești și Făurei, spre Nord-Vest cu Descoperești și Curătești, spre Vest cu Chiselețul, iar la Sud cu Dunărea.

Denumirea așezării nu poate fi explicată cu ușurință. Ar putea proveni din latinescul „cornatus” care are mai multe înțelesuri. Poate fi pusă în legătură cu prezența animalelor cornute, sau a cornacilor care cresc în această zonă de câmpie³. Varianta lui Constantin C. Giurescu se referă la vecinătatea pădurilor de corni⁴.

În zonă, înainte de ridicarea Cornățelului, exista importanta așezare de la Coconi care în timpul lui Mircea cel Bătrân „tindea să se transforme într-un centru urban”⁵, proces stopat de un incendiu devastator, cel mai probabil datorat unui atac turcesc de la sfârșitul domniei lui Mircea cel Bătrân, după care așezarea este părăsită de locuitori, care s-au mutat mai la sud, în Cornățel sau în alte localități.

Deși C.C. Giurescu consideră prima mențiune din 1526 sigură, există și altă opinie care susține că așezarea a fost atestată încă din 1492, când era menționată ca sat cumpărat de Staico logofăt și de fiii săi. Târgul funcționa probabil încă din secolul al XV-lea, dată la care Staico logofăt dă pe Cornățel și Descoperești 25.000 de aspri plus un sat la schimb⁶. Suma mare nu se justifică, dacă Cornățelul ar fi fost un simplu sat de rumâni, ca târg aducea însă importante venituri. Așezarea s-a afirmat mai târziu, în urma trecerii la domeniul domnesc a unor târguri aflate inițial pe ocini boierești.

În timpul lui Radu de la Afumați, într-un document din 1 iunie 1526 Cornățelul este menționat ca sat aparținând puternicei și bogatei familii a lui jupan Neagoe vel vistier. La 5 mai 1538, Radu Paisie menționa „târgul

² Laurentiu Rădvan, *Orașele din Tara Românească până la sfârșitul secolului al XVI-lea*, Iași, Editura Universității “Al. I. Cuza”, 2004, p. 412.

³ *Ibidem*, p. 413.

⁴ Constantin C. Giurescu, *op.cit.*, p. 8.

⁵ Laurentiu Rădvan, *op.cit.*, p. 413.

⁶ *Ibidem*, p. 414.

Cornăţel”, pentru ca în 1575 Alexandru al II-lea să vorbească de „oraşul domniei mele Cornăţel”. Problema este că peste numai patru ani, Mihnea Turcitul întărea satul Cornăţel lui Staico postelnic, nepotul lui Staico mare logofăt⁷.

C. C. Giurescu explică această menţionare a Cornăţelului ca sat şi oraş, în aceeaşi perioadă, printr-o greşală de cancelarie. Cornăţel ar fi fost trecut ca oraş domnesc deşi se afla pe o proprietate boierească⁸. Există însă o altă explicaţie mai plauzibilă: Cornăţelul a intrat în stăpânire domnească atunci când familia lui Staico fusese în pribegie, cel mai probabil după 1548, în timpul lui Mircea Ciobanul. Întors din pribegie, Staico a obţinut retrocedarea moşiilor din Cornăţel însă ,doar o parte, „altfel nu explicăm de ce în aceeaşi perioadă apare în izvoare şi ca oraş domnesc”⁹. În concluzie, cel mai probabil, domnia a păstrat partea care cuprindea târgul propriu-zis – locul cu dughene, cealaltă parte rămânând boierească.

Am menţionat deja cadrul natural favorabil al aşezării care permitea practicarea diverselor culturi agricole şi creşterea animalelor.

Altă sursă de venit o furniza peştele, care se găsea din belşug în bălţile vecine, şi care după ce era pescuit reprezenta un articol esenţial de schimb. Pentru această bogăţie se purtau judecăţi lungi care ţineau generaţii reluându-se sub fiecare domnie nouă, oraşenii de la Cornăţel apărându-şi ocina în luptă cu mânăstirile şi boierii.

Complexul de bălţi de la Cornăţel a fost la început domnesc, lucru mărturisit de hrisoavele din secolele XVI-XVII. În timpul lui Mihnea Turcitul are loc o însemnată schimbare în raporturile de proprietate din zonă. Mânăstirea Sfânta Troiţă, Radu Vodă de mai târziu, devine proprietara complexului de bălţi de la Est şi de la Nord de Cornăţel. În hrisovul din ianuarie 1587 se preciza : „Iar la aceasta, domnia mea cu bună vreare am dat şi am miluit sfânta mânăstire cu mai zisa baltă”¹⁰. Voievodul ţine să precizeze că a urmat exemplul altor împăraţi şi domni care au făcut astfel de donaţii. Acest pasaj solemn pare o justificare faţă de cornăţeleni, dania către mânăstire aducând fără îndoială atingere veniturilor şi foloaselor oraşenilor. Şi alte mânăstiri aveau proprietate în zonă, precum Viforâta, Snagov la Spanţov, iar mai târziu, în regiunea Mostiştei, va deveni proprietară mânăstirea Cotroceni.

⁷ Constantin C. Giurescu, *op.cit.*, p. 23.

⁸ *Ibidem*, p. 24.

⁹ Laurentiu Rădvan, *op.cit.*, p. 415.

¹⁰ Constantin C. Giurescu, *op.cit.*, p. 30.

Urmașii lui Mihnea Turcitul s-au simțit obligați moral să confirme proprietatea mănăstirii Radu Vodă „care devenise mănăstirea reprezentativă a Bucureștilor”¹¹.

Târgul Cornățel era legat de sate prin drumuri naturale, „drumuri negre” cum se spune în Bărăgan, bune pe vreme favorabilă dar impracticabile în timpul ploilor. Spre București, ducea „drumul cel mare al Cornățelului”, cum i se spune într-un document din 1579¹². Pe acest drum mergeau carele cu pește proaspăt sau sărat, fapt pentru care a început să i se spună și „drumul peștelui”, cum se arată într-o hotărnicie din secolul al XIX-lea dar care se referă fără îndoială la realități trecute. Într-un document din 1579 era menționat și „drumul lemnului” în drumul Bucureștilor, un drum lateral pe unde se aduceau lemne în Cornățel din pădurile de stejar și corn din zonă. Tot în legătură cu căile de comunicații trebuie amintit „podul Cornățelului” menționat în 1587 care lega balta Cornățelului cu cea a Vărăștilor. Era un pod trainic cum puține erau de acest fel în Țara Românească. S-a păstrat în același loc, peste el trecând în zilele noastre șoseaua Oltenița – Călărași¹³.

Negoțul la distanță aducea venituri importante locuitorilor din Cornățel care nu se limitau la drumurile spre capitală. În secolul al XVI-lea erau menționați negustori din acest oraș la Brașov. Primul era un anume Costea, prezent în Transilvania în 1503, în vreme ce altuia, Udabi din Cornățel, în timpul lui Neagoe Basarab, i se confiscă marfă în valoare de 2000 de aspri. Socotelile orașului amintesc spre jumătatea secolului pe Berilă, pe Frățilă – de mai multe ori – pe Vlad, Goia, Marcu, Șerban și Manea. Unii dintre ei încărcau la întoarcere marfă brașoveană.

C.C. Giurescu nu acceptă ideea că negustorii aceștia ar fi fost din Cornățel – Dâmbovița, atunci un simplu sat. Cornățel de la Dunăre era un târg, iar negustorii puteau aduce atât pește, foarte căutat, cât și marfă turcească¹⁴.

Cornățel era și o schelă la Dunăre. Aici era un vad secundar folosit din vechime. Traficul s-a accentuat, când comerțul cu Imperiul Otoman a sporit după 1500¹⁵. Caravanele de la Constantinopol urmau drumurile Dunării, pe la Giurgiu, Silistra sau Rusciuk. De la o vreme, a început să fie utilizată și ruta pe la Popina - Cornățel. Acest trafic a sporit dezvoltarea târgului, fiind primul popas pe pământ românesc și primul punct de desfăcere a mărfurilor.

¹¹ *Ibidem*, p. 33.

¹² *Ibidem*, p. 27.

¹³ *Ibidem*, p. 34.

¹⁴ *Ibidem*, p. 30.

¹⁵ *Istoria Românilor*, vol. V, București, Editura Enciclopedică, 2003, p. 660.

În legătură cu activitatea economică a așezării, o informație din 1576 se referă la „sălașul orașenilor” situat în apropierea vechiului curs al Argeșului¹⁶. Probabil aici se ținea o parte din vite sau turme, fiind construite colibe pentru paznici. Putea fi însă și un sălaș pescăresc temporar.

Tot în această perioadă sunt amintite și morile din Cornățel, care aveau un rol important, lucru normal într-o regiune agricolă. Faptul că erau menționate într-un document domnesc împreună cu bălțile subliniază rolul lor economic important.

Dezvoltarea orașului este ilustrată și de faptul că unii locuitori ai săi ajung să aibă averi însemnate. Este cazul lui Ianiu din Cornățel care, la 10 decembrie 1631, cumpăra de la Despina, soția logofătului Rudeanu, viitorul sat Tăriceni „cu toți rumâni 10 la număr și cu două mori”. Ianiu apărea și ca martor în 1633 într-un act prin care Gheorghe vistierul cumpăra un sat¹⁷, dovadă că era un fruntaș al orașului, om de vază și de încredere.

Cornățel era și un centru administrativ, reședință a stolnicilor care supravegheau pescuitul pe Dunăre și în bălți, pentru domnie. Funcționari domnești, aceștia ca și sufarii și vameșii, erau subordonați marelui stolnic¹⁸.

Către ei se adresau domnii când se iveau contestații în privința dreptului de pescuit și când nu se respectau scutițiile de dijmă acordate mănăstirilor. La 10 februarie 1614 Radu Mihnea se adresa stolnicilor de la Cornățel cerându-le : „să căutați să lăsați călugărițele de la Viforești să își ia partea lor de pește cum au făcut și până acum”. Același domn se adresa la 14 iunie 1623, stolnicului Iordan, cerându-i să nu se mai amestece în gârlele de la Spanțov, arătându-se că el răspunde „numai de baltă și Dunăre, cum au fost legea”. Gârlele de la Spanțov ieșeau de sub jurisdicția acestor dregători domnești¹⁹. Conflictul cu mănăstirile se relua la fiecare domnie. În 1631 Leon Vodă cerea ultimativ stolnicilor să lase călugărițele de la Viforești să își ia peștele „altfel veți avea de la domnia mea mare scârbă”. Se cerea nedepășirea atribuțiilor, stolnicii trebuind să își facă „scaun la Cornățel, așa cum au fost în veac”²⁰.

Uneori stolnicilor li se spunea și vameși, deoarece luau vama, adică dijma din pește, ceea ce era alt motiv de conflict cu mănăstirile. În 1633 Matei Basarab se adresa stolnicilor din Ciocănești și Cornățel, acuzându-i că au

¹⁶ Constantin C. Giurescu, *op.cit.*, p. 27.

¹⁷ *Ibidem*, p. 42-43.

¹⁸ *Istoria Românilor*, vol. V, p. 582.

¹⁹ Constantin C. Giurescu, *op.cit.*, p. 18.

²⁰ Laurentiu Rădvan, *op.cit.*, p. 417.

vămuit balta mănăstirească, depășindu-și îndatoririle, voievodul precizând că „domnia mea nu v-am dat învățătură să lucrați voi vama într-aceste bălți”²¹.

Orășenilor din Cornățel li s-a recunoscut – o dată intrat sub stăpânire domnească – dreptul să-și aleagă reprezentanți proprii: un județ, ajutat de 12 pângari²². Prima dată sunt menționați în 1636, dar cel mai probabil existau încă de la sfârșitul secolului al XVI-lea.

Motivul numeroaselor conflicte din epocă se datorau modului în care așezarea a devenit oraș. În momentul în care a fost luat pe seama domniei, târgul împreună cu bălțile a ajuns să aibă același statut. Locuitorii erau obișnuiți să se folosească liber de peștele obținut, să ridice mori, plătind domniei dările cuvenite. Când au început daniile, aceste libertăți au încetat. Hotarele întinselor bălți erau ușor de încălcat, ducând la nesfârșite certuri și judecăți.

În această situație domnii sunt nevoiți să trimită înalți dregători domnești sau comisii de boieri pentru a face dreptate. Astfel în 1632 maicile de la Viforâta se plâng lui Radu Mihnea în legătură cu pretențiile sufarilor asupra unei bălți. Este trimis de la București, Cernica vel vornic ca să afle adevărul. Probleme cu privire la încălcările de hotar existau și cu mănăstirea Sfânta Troiță. Pentru rezolvarea lor același voievod trimite la Cornățel pe comisul Bratul și vistierul Fierea. Orășenii se supun ordinelor domnești, dar obțin o mutare a hotarului cu cealaltă mănăstire. Radu Mihnea acceptă, nedorind să-i oblige pe cornățeleni la o nouă cedare. Lucrurile nu rămân însă așa. În timpul lui Alexandru Iliăș are loc un proces și mănăstirea Viforâta obține câștig de cauză. Încercarea orășenilor din Cornățel de a păstra măcar o parte din fostul domeniu domnesc a eșuat²³.

Cornățelul se pare că a fost și un centru religios. Aici ar fi existat o mănăstire, dovadă unele mărturii care ar justifica o asemenea ipoteză²⁴. În 1778, printre cei care restabilesc hotarul este și unchiașul Iacov de la „mănăstirea Cornășilului”. De asemenea harta din 1780 a lui Joseph Auhedorf menționează la „Kornizel” existența unor călugări. Aceeași indicație există și pe o hartă apărută în 1797 la Viena.

Poate că pentru această mănăstire - de la care s-ar putea trage numele localității de astăzi – a construit Matei Basarab o biserică în 1648. Biserica a fost ridicată prin grija a doi ispravnici. Primul, Gheorghe vistierul, este bunicul

²¹ Constantin C. Giurescu, *op. cit.*, p. 20.

²² *Istoria Românilor*, vol. V, p. 665.

²³ Constantin C. Giurescu, *op. cit.*, p. 37-40.

²⁴ *Ibidem*, p. 13.

cronicarului Radu Popescu. El avea o moșie în vecinătatea Cornățelului și nu este de mirare că Matei Basarab i-a încredințat această misiune. Al doilea ispravnic a fost Sima județul, echivalentul primarului de astăzi. El a fost de fapt cel care s-a ocupat de lucrări, Gheorghe vistierul, fiind boier de divan, era doar temporar prezent.

De altfel și Matei Basarab venea deseori în zonă unde avea moșii, precum Frăsinetul unde pusese vii și săpase un heleșteu. Voievodul putea să vină și la Cornățel unde era ctitor. La 18 octombrie 1648 era în oraș, și trimețea de aici, o scrisoare de condoleanțe lui Gh. Rakoczi al II-lea, principele Transilvaniei, căruia îi murise tatăl²⁵.

Dacă a existat deci, o mănăstire la Cornățel, se pune întrebarea cât de veche a fost. Se datora lui Matei Basarab, sau acesta nu făcea decât să ridice o biserică nouă pe locul uneia mai vechi cum s-a întâmplat în alte cazuri?

Constantin C. Giurescu consideră că ar putea fi vorba de misterioasa mănăstire Strugalea, amintită de Mircea cel Bătrân în 1409²⁶. Părerile sunt diferite cu privire la situarea acesteia. Acesta elimină patru posibile localizări și o situează la Cornățel. Nu există însă dovezi ferme mai ales că se ridică altă problemă. Lipsesc informații ulterioare din cărți domnești sau donații referitoare la Mănăstirea Strugalea. O explicație ar putea fi distrugerea ei în timpul invaziei turcești din 1417, rămânând apoi un locaș modest fără danii și hrisoave.

După o existență seculară, orașul Cornățel a dispărut. Constantin C. Giurescu consideră că începutul decăderii orașului își are originea în momentul în care bălțile de la Cornățel devin mănăstirești, orășenii pierzând beneficiile avute până atunci. Explicația trebuie luată în considerare dar nu pare suficientă.

Același autor atribuie o altă cauză declinului, faptul că așezarea ar fi redevenit proprietate boierească. Documentele ne arată pe Rosetești ca proprietari încă din prima jumătate a secolului al XVIII-lea. Situația nu a convenit și o serie de târgoveți au plecat probabil la Oltenița, București sau la Lichirești. Au existat asemenea cazuri și în Țara Românească²⁷.

Decăderea nu se poate atribui însă numai unor schimbări în orientarea comerțului, care continuă pe aceleași căi și se intensifică atât cu Imperiul Otoman cât și cu cel Habsburgic în secolele XVII-XVIII, și nici apariției unui alt oraș sau târg în zonă, pentru că nu a fost cazul.

²⁵ *Ibidem*, p. 44 – 45.

²⁶ *Ibidem*, p. 14-16

²⁷ *Ibidem*, p. 51.

Cel mai mult se pot lua în considerare pustiirile turcești²⁸. Sub Mihai Viteazul orașul a avut de suferit. Turcii au devastat zona împreună cu tătarii, atunci când au vrut să aducă un pretendent, apoi și sub conducerea lui Sinan Pașa, în 1595, Cornățel a fost primul oraș românesc de care au dat turcii, care l-au jefuit și l-au ars, cu acest prilej pierzându-se și actele de proprietate ale locuitorilor. După respingerea turcilor, locuitorii s-au întors și orașul s-a refăcut. În 1598, un reprezentant muntean la Praga expunea situația de la Dunăre, amintind și de Cornățel, numindu-l „un sat mare,” calificativ aplicabil multor târguri românești, iar în cazul de față întru totul indicat, după devastarea turcilor.

În timpul lui Mihnea al III-lea se reia conflictul cu turcii care va fi fatal Cornățelului. În 1659 orașul a fost prădat și ars până la temelii, după care nu s-a mai putut ridica. Așezarea s-a refăcut dar înflorirea de odinioară nu a mai revenit.

În 1665 Radu Leon poruncind să nu se ia vamă de la balta mănăstirii Viforâta, nu mai amintește decât pe stolnicii de la Ciocănești. Și alte documente confirmă decăderea. În 1687 a fost dată porunca a trei ispravnici ai scaunului Bucureștilor – printre ei și Constantin Brâncoveanu vel logofăt – „vouă megieașilor și viearilor de la Cornățel” cerându-se să se plătească dijma către mănăstirea Sfânta Troiță. Din cauza secetei balta secase și locuitorii cultivaseră mei. În document locuitorii din Cornățel nu mai sunt numiți „orășeni” ca în trecut.

Pe harta din 1700 a stolnicului Constantin Cantacuzino, Cornățelul este trecut drept sat, ca și în alte hărți din secolul al XVIII-lea unde apare uneori cu numele greșit de Cornești²⁹.

În privința mănăstirii de la Cornățel, în cazul admiterii existenței ei, nu se poate preciza când a dispărut. Unele documente și mai ales hărți o menționează, altele nu. Generalul Bauer într-o minuțioasă descriere a Țării Românești din 1769-1774 vorbea de „Cornățel, sat cu o biserică și cu o baltă”. În alte cazuri precum Negoiești, Surlari sau Cătălui precizează că aici se află mănăstiri³⁰.

Decăderea așezării reiese și din faptul că, deși mai era în secolul al XVIII-lea schelă la Dunăre, era una secundară, depășită ca importanță de Oltenița sau Ciocănești.

²⁸ *Ibidem*, p. 34-35; 46.

²⁹ *Ibidem*, p. 49.

³⁰ *Ibidem*, p. 52.

Devenit sat, Cornățel își va schimba și numele. Prima mențiune datează din 1810 în catagrafia eparhiei Ungrovlahiei care înregistrează satul sub noul nume de Mânăstirea, având 83 de case și „505 suflete”. Vechiul nume a continuat însă să fie folosit alături de cel nou. Pe o hartă statistică apărută la Berlin în 1835 așezarea era trecută cu ambele denumiri „Monastirea (Cornățeli)”. Amintirea vechii denumiri se va păstra însă până la sfârșitul secolului al XIX-lea³¹.

Noua denumire s-ar putea explica și altfel decât ca provenind de la ipotetica mânăstire din zonă. Ea se poate explica și prin existența bisericii – clădire puternică din piatră nu din lemn cum erau atunci în sate. Aceasta crea impresie asupra oamenilor, care îi ziceau „mânăstire”.

³¹ *Ibidem*, p. 57-58.